

LUMEA DE CURIOZITĂȚI A CHINEI REFLECTATĂ ÎN PRESA PAȘOPTISTĂ

Diana Ioana Melian

China, celălalt pol al experienței umane, tărâm incitant prin exotismul său, provoacă la meditație, exercițiu al spiritului, dar și la acțiune, cercetare metodică a unei alte realități, cercetare care suferă de un handicap: obsedantul punct de vedere al europeanului, un păgân în templul sacru al unei țări care a știut să se retragă din istorie pentru a rămâne în istorie.

Cultura chineză merită mai mult decât un interes iscat din curiozitate. Poate părea singulară, dar în ea se află o mare cantitate de experiență umană. Nici o altă nu a servit, timp îndelungat, de legătură atâtor oameni. Atunci când se pretinde a se vorbi în numele umanismului nu poate fi ignorată o tradiție atât de bogată în atracții și valori durabile.

În mod inevitabil noi abordăm cultura chineză pornind de la eșaloanele noastre mentale, dar a fost și este ea, oare, condamnată să rămână la stadiul de exotism? Oricât de mult am dori să o cunoaștem, ceea ce este important, și totodată cel mai greu, este să învățăm să o respectăm în specificul ei, să-i adresăm întrebări, dar să avem și deschiderea pentru a-i primi răspunsurile. După cum subliniază Jacques Gernet, „lucrul cel mai dificil este să fii clar atunci când trebuie să faci cunoscută o cultura ce-ți este total străină, ancorată într-o imensă tradiție. Riscul asimilărilor abuzive este mare...”¹, mai ales în cazul unui spațiu clasic uman.

China reprezintă ideea unui univers cultural absolut, care la începutul secolului al XIX-lea era în esență necunoscut lumii occidentale, fără a fi încetat să-i stârnească curiozitatea, visele. Informații despre originalul spațiu cultural oriental și-au găsit astfel locul lor firesc în presa vest-europeană. Intellectualitatea română a primei jumătăți a secolului al XIX-lea era, și ea, sistematic informată despre ceea ce părea să fie realitatea culturală extrem orientală, prin știri preluate din ziarele occidentale. Deschizându-și larg paginile reflectării spiritualității chineze, presa pașoptistă câștiga în planul celor două deziderate, de a fi plăcută și utilă.

Atmosfera chinezească statică, preferința pentru menținerea echilibrului firesc și, în consecință, rezervele față de înnoiri au atras luarea de minte a străinilor. Tot ceea ce era prezentat drept „ciudățenie chinezească” nu concorda

---

¹ J. Gernet, *L'Intelligence de la Chine. Le social et mental*, apud Anne Cheng, *Istoria gândirii chineze*, Iași, 2001, Editura Polirom, p.16.

cu modul de gândire și cu practica europeană. Lumea de curiozități a Chinei beneficiază de o imagine foarte clară în presa pașoptistă.

Interesul europeanului a fost trezit de către statutul femeii în societatea chinezească. Ea nu era decât un mijloc pentru perpetuarea familiei, simplu receptacol al vieții. Presa reține cu precădere „deprinderea” chinezilor de a deforma picioarele fetelor. „Copii se supun chinurilor foarte barbare, îndoindu-li-se degetele și strângându-li-se piciorul în scări de plumb, spre a împiedica creșterea căputei” Această deprindere insufla europenilor o opinie „nepricinoasă despre hinezi”². Piciorul mic al femeii era socotit un criteriu al valorii personale. În general, piciorul deformat indica rangul înalt al femeii. Fiind permisă poligamia la chinezi, soțiile cu „picioare proaste” erau supuse voințelor soției cu picioare mici³. În China, fiicele se negustoresc de către părinții lor. Exista chiar o lege „întemeiată pe împoporarea peste măsură a țării”, care dădea părinților „dreptul de a îneca pre fiicele lor nou-născute”. În împărăția aceasta a înțelepciunii, „după cum își închipuiesc ei de sine”⁴, uimește un astfel de drept.

Când un chinez dorea să se căsătorească, negocia pentru logodnică fără să o fi văzut. Uneori se mai întâmpla să-și vadă viitoarea soție, prin mijlociri secrete ale „roabelor bătrâne” Bărbatul primește pe logodnica sa, după ce plătește un preț de cumpărare. În ziua nunții, logodnica, închisă într-o palanchină și însoțită de muzicanți și purtători de făclii, se aduce la casa viitorului soț. El o întâmpina pe la jumătatea drumului, într-un car de boi. Aici i se dă cheia de la palanchină și mireasa i se înfățișează pentru prima dată. Dacă nu-i plăcea, o trimitea înapoi la părinți și pierdea banii dați pentru cumpărarea fetei. „Despre vreo plecare de mai nainte, despre plăcerile stărei căsătorești, despre vreo iubire din suflet, [...] nu se știe nimica!”⁵ Sosind în casa logodnicului, fata se așeza lângă el, rosteau împreună, prin diferite mișcări, rugăciunea numită Tien și beau un pahar de vin. De acum înainte ea devine soție și va fi subordonată soțului, așa cum înainte fusese subordonată tatălui. Prin căsătorie ea părăsește familia naturală, se absoarbe în cea a soțului, devenind aproape o străină pentru ai săi. Înrudirea prin femei se numea wai-tsin, înrudire străină, iar copiii fiicei se numeau wai-tcheng-tseu, născuți străini⁶. Soțiile nu cunosc viața socială, nu au voie „să însuflețească prin ale lor

² *Albina Românească*, XI (1840), nr. 40, 5 mai; vezi și *Icoana Lumei*, 1841, nr. 25, 22 iunie, p. 195.

³ *Ibidem*.

⁴ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1838, nr. 26, 24 decembrie, p. 207.

⁵ *Icoana Lumei*, 1841, nr. 25, 22 iunie, p. 195.

⁶ E. Hovelague, *Les peuples d'Extrême Orient. La Chine*, Paris, Flammarion, 1923, p. 125; vezi și M. Negru, *China și poporul chinez de la origini până azi*, București, Editura Universul, 1937.

conversații soțietățile bărbaților” Socrul, din ziua cununiei, nu are voie să-și mai vadă nora. Aceasta trebuia să se întoarcă în altă parte dacă, din întâmplare, l-ar fi întâlnit prin casă⁷ Însăpământătoare rigoare, cu atât mai mult cu cât exista credința că „lucrarea este paznicul nevinovăției femeilor, nu le lăsați vreme a fi fără treabă”⁸ Pricinile divorțului puteau fi multiple. „Numai vorbirea multă, în zadar a unei femei este pricină întemeiată a despățirii lor” La un popor care considera că a vorbi puțin este calea firească a universului⁹, nu pare a fi o curiozitate acest motiv de divorț. Nefiindu-le încuviințată nici învățătura¹⁰, situația femeii poate fi socotită ca o artă fără perspectivă. Doar fiecele celor înavuți primeau oarecare învățătură, în casele părintești.

Deși numai bărbații aveau dreptul să învețe, școlile începătoare erau într-un număr foarte mare. „Nici o provincioară nu este în care să nu fie vreo școală”. În China, învățarea științelor începătoare era tuturor îngăduită. Oricine dorea să deschidă o școală “începătoare”, nu trebuia să înfățișeze nici o diplomă. Cu toate acestea, mandarinul ținutului trimitea examinatori „spre cercetarea învățăturilor” Cei care nu prezentau diplome, erau nevoiți să-și închidă școlile. Chinezii aveau și școli particulare, numite „Kio-Kuan”, unde copiii plăteau o sumă de bani în funcție de starea părinților. În orașele mari, pe lângă școlile începătoare erau așa-numitele „școli de sară” (le-xio), ale meșterilor. Guvernul susținea financiar doar școala soldaților din Peking, așezământ înființat pentru “familiile tatare, a căror fii toți se nasc militari” Guvernul mai plătea “saloanele examenelor, numite școalele cele înalte, unde se fac în timpuri hotărâte concursuri pentru științele literare și fiindcă aceste concursuri produc candidați în treburile administrației” Ambiția fiecărui chinez era să aibă în familia sa un funcționar. „Cea mai înaltă cinste, toată nația o dă persoanelor învățate”¹¹ Un european, Lordul Vitmor, a fost martor la un examen anual, „în care se cercetau școlerii și acei vrednici căpătau titlu de mesagerii minții” Occidentalului i s-a părut „metodul ecsaminării, dișențat” Era un examen pentru cei care studiaseră timp de 33 de ani, filosofia. „Mădular al Academiei și reprezentant al neștiinței” a fost numit cel care a răspuns cu următoarele cuvinte: „Nu știu, nici nu sper să știu!”¹² Părea a fi un examen al imposibilității cunoașterii.

Motiv de mirare pentru europeni este și Marele zid chinezesc, care îmbrățișează cu construcția sa tot nordul imperiului chinez antic, iar temporal, ca vreme de zidire, o durată de câteva sute de ani. Zidul este „cu bună samă cea mai mare zidire făcută de oameni [...]. Acest vecinic monument a energiei

⁷ *Icoana Lumei*, 1841, nr. 25, 22 iunie, p. 195.

⁸ *Curier de ambe sexe*, Periodic II (1838-1840), nr. 10, p. 152.

⁹ *Vezi Cartea căii și a virtuții*, p. 102.

¹⁰ *Albina Românească*, XI (1840), nr. 40, 23 mai, p. 164.

¹¹ *Ibidem*, p. 165.

¹² *Ibidem*, XVI (1845), nr. 58, 26 iulie, p. 230.

ominești și a despotizmului, care să înalță plin de mândrie, pe munți unde nu calcă nici odinioare pasul călătoriului, fantește privirea unui străin carile îi este a mirare și nevrând să acufundă în serioasă cugetare, asupra unii ecstraordinare alcătuiți a unui popor curios”¹³ Zidul beneficiază de o descriere poetică, susținută de date istorice. În occident, în viziunea istoriei culturii, Marele zid a devenit emblema spiritului închis, defensiv. Se uită însă unele similarități de comportament, de strategii, pe diferite scene istorice ale lumii. China antică era un mare imperiu agricol, care se apăra de năvălitorii din stepe. În Europa, ceva mai târziu, Roma a fost și ea silită să-și apere posesiile prin construcții militare, valuri de pământ, mai puțin impunătoare decât zidul chinezesc, dar identice ca funcție. Și în cazul Chinei, și în cel al Romei, se apărau două universuri constituite și stabile.

Locuințele chinezilor au „o mare asemănare cu acele descoperite la Pompei”. „Ele obișnuit sunt despărțite în mai multe odăi, care se luminează prin ferestre ce sunt așezate spre ogradă [...]. În lăuntruul polițiilor au lăcuințele asupra pământului încă un rând, iar despre case cu 5-6 rânduri, precum sunt în multe politii din Evropa, nu au hinezii nici o idee [...] Locuințele hinezilor se prețuiesc după întinderea locului ce ele cuprind și după numărul odăilor”¹⁴. Chinezii aveau convingerea că, fiind tot timpul în contact cu pământul, își menții sănătatea, iar dacă te distanțezi de el, te poți îmbolnăvi. Ne amintim de mitologia greacă și de uriașul Anteu, care căpăta putere prin simplul contact cu pământul. Casele oamenilor bogați sunt cu precădere descrise în presa pașoptistă. Camerele erau luminoase, zugrăvite în roșu, culoarea binelui și a fericirii. Pereții erau împodobiți cu suluri de hârtii, ce conțineau sentințe morale¹⁵. La mijlocul secolului al XIX-lea, când Europa era bântuită de analfabetism, China i-a părut părintelui Huc, drept o mare bibliotecă: „sentințele, maximele, au năpădit totul. Fațadele tribunalelor, pagodele, toate ușile caselor, interiorul lor, totul e plin de cele mai frumoase citații din autorii cei mai buni”¹⁶

Un principiu fundamental al arhitecturii chineze este armonizarea cu natura. Pe baza acestuia se justifică întrebuințarea unor elemente de decorație exterioară în culori vii. „Zugrăveala hineză e cunoscută prin voioșia vopselelor” Lin Yutang considera că „arhitectura de cea mai înaltă calitate este

---

¹³ **Ibidem**, IX (1838), supliment la nr. 24, 24 martie, p. 101, vezi și *Icoana Lumei*, 1841, nr. 14, 6 aprilie, p. 11.

¹⁴ **Ibidem**, X (1839), nr. 76, 24 septembrie, p. 313.

¹⁵ **Ibidem**, XI (1840), nr. 86, 31 octombrie, p. 347; XVI (1845), nr. 53, 8 iulie, p. 211; nr. 54, 12, iulie, p. 214; vezi și O. Drâmba, *Istoria culturii și civilizației*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, vol. I, p. 330.

¹⁶ Paul Anghel, *O clipă în China. Eșeu despre eternitatea culturii chineze*, București, Editura Economică, 2001, p. 177.

aceea care se pierde în peisajul natural, se confundă cu el și îi aparține. Este aceea care nu te face să simți unde se termină natura și unde începe arta”¹⁷. Din această cauză ideea de verticalitate nu intră în conceptul de spațiu chinezesc. Verticala, munte sau deal, este certată prin muștrările planurilor orizontale, care o calmează. În acest spațiu n-ar fi putut să răsară nici catedrale gotice, nici piramide egiptene. Verticala este admisă în adâncime. Nu linia reală, ci prelungirea ei în apă. Așa este jocul cu iluzia, iar chinezii se joacă de câteva milenii cu apa. Se folosește curgerea lucrurilor în apă, jocul secund, refracția, care adâncește perspectiva.

Lumina, deși nu este cuprinsă în elementele fundamentale (lemn, foc, pământ, metal, apă), ține probabil de apă, un derivat al apei sau al cerului. Misionarul francez Huc a fost uimit de feeria lampioanelor la sate, feerie care transporta noaptea în fantastic. Fiecare casă are trei uși de intrare. Ușile laterale sunt luminate „cu fânare” (felinare), pentru a se putea citi și noaptea numele proprietarului înscris deasupra ușii¹⁸. La începutul anului se organiza „serbarea fânarelor”, o izbândă a luminii. Chinezii erau și mari utilizatori de artificii, pe care le foloseau cu diferite ocazii.

Mulțumită bucătăriei naționale descoperim din nou China cea cu obiceiuri stranie și cu originalități descumpănitoare. Gastronomia chineză a împins până la o limită mult mai îndepărtată catalogul materiilor prime utilizate pentru stomacul uman: cuiburi de rândunică, „ce este mâncare împărătească și cea mai aleasă a hinezilor”, aripioare de rechini, viermi de mare, cai, mâțe, lăcuste, șerpi. La fiecare fel de mâncare „era folosit untul de ricin, atât de plăcut chinezilor, dar care provoca o adevărată revoluție stomacului european”¹⁹. Bucatele erau foarte delicat pregătite, dar cu tot străine pentru occidentali. Chinezii mâncau cu două bețișoare (kuài zi), care se transformau în „bețe răzvrătite”, dacă erau folosite de către europeni. Invitați la masă, musafirii străini riscau să rămână flămânzi, jucând „rolul cel neplăcut al cocostârcului la ospățul vulpei”, scăpând bucățița luată, tocmai de la gură. Descrierile realizate de către englezi, cu privire la ospetele chinezești, sunt pline de umor și de spirit de observație. Chinezii nu beau decât ceai, „aspru la gust și sec” și „cam-șu”, un fel de vin alb dulce-acrișor, făcut din orez și mei, pe care-l serveau cald. Englezul ar fi dat „foarte mult pentru a be ceva pahare de apă, însă pâinea și apa sunt cu totul streine la mesele hineze”²⁰. Se surprinde, în paginile presei pașoptiste, insolitul și luxul chinezesc. Informațiile sunt numai de la nivelul vârfurilor societății, omul de rând nu beneficia de astfel de „răsfățuri” culinare.

¹⁷ O. Drâmba, *op.cit.*, p. 365.

¹⁸ *Albina Românească*, X (1839), nr. 24, septembrie, p. 311.

¹⁹ *Ibidem*, XI (1840), nr. 85, 31 octombrie, p. 201, XVI (1845), nr. 8, 28 ianuarie, p. 31; vezi și *Icoana Lumei*, 1840, nr. 1, 29 septembrie, p. 1.

²⁰ *Ibidem*, XI (1840), nr. 86, 31 octombrie, p. 348.

Tot la capitolul curiozități au inclus englezii limba chinezilor și muzica lor. „Limba chinezească nu are alfabet, o literă nu însemnează un ton, ce o idee, un lucru”²¹. Rostirea chinezească este „un fel de cântec, foarte puțin armonioasă, ba încă pentru urechea europeană nu se poate afla un sunet mai neplăcut decât acele tonuri țipătoare și pe nas și se poate zice cu dreptul, că organul armonic al hinezilor se află în nasul lor”²². În China muzica este „încă în copilăria ei sau mai bine zice în barbarie; cânticele chinezilor sunt toate monotone”, sunând, pentru urechea englezului, ca o „muzică motănească”²³. Muzica chinezească era foarte complexă și plină de simboluri, ce nu puteau fi descifrate de către europeni. Dacă în plină iarnă se dorea să revină vara, era suficient să răsunе acele note din gamă, care sunt emblema verii, a roșului, a amiezii²⁴.

Corolarul ciudățeniilor este însăși firea chinezilor, văzută de către englezi ca fiind „o amestecare de mândrie, cerșitorie, vicleșug, prostie și seriozitate”²⁵. „De pildă, să văd doi chinezi mici certându-se amarnic pentru o portocală: schimele lor, răcnetul glasurilor, mânia, ochii lor scânteietori ar face a se socoti că ei se vor înjunghia. Nici cum! În minutul când vrei a-i despărți, se așează unul lângă altul și împart în liniște portocala”. În altă parte se văd niște oameni „îndeletnicindu-se cu luare aminte a șuera” la păsările pe care le poartă cu dâșii în colivii de bambus. Deseori îi vezi alergând prin câmpuri spre a prinde muște pentru hrana „înaripaților lor mai mici muzicanți”²⁶. Oameni în vârstă, „ba și cu barbe cărunte, se întrec în joaca cu dracii zburători (zmei) și caută cu a lor ghibăcie să deе acea a megieșului lor, ca să cadă paserea pe pământ”, spre râsul copiilor, care se mirau de dibăcia moșilor lor. Există o rețetă universal valabilă pentru nemurire: păstrați copilăria în suflet și nu veți muri niciodată.

Străinii care au pătruns pe pământul Chinei par și ei a fi niște copii care ajungând într-o lume mirifică, își iau mâinile de la ochi și se minunează de tot ceea ce văd. Descrierile lor sunt elogioase, în general surprind insolitul, dar nu conțin sesizări de nuanță și nu ajung să exploreze și zone mai îndepărtate pe linia adâncimii și a descifrării de sensuri.

Primele ziare și reviste românești și-au deschis de la început paginile reflectării vieții chineze sub toate aspectele sale, necunoscute lumii, ca o expresie a romantismului românesc întârziat, manifestat și prin interesul pentru exotismul chinez. Estompată, în etapele de flux revoluționar, de preocupările

---

²¹ *Icoana Lumei*, 1840, nr. 1, 29 septembrie, p. 1.

²² *Albina Românească*, XI (1840), nr. 30, 5 mai, p. 89.

²³ *Ibidem*; vezi și XVI (1845), nr. 53, 8 iulie, p. 211.

²⁴ Marcel Granet, *La Pensée Chinoise*, Paris, 1934, p. 88.

²⁵ *Icoana Lumei*, 1840, nr. 1, 29 septembrie, p. 6.

²⁶ *Albina Românească*, XI (1840), nr. 1, 4 ianuarie, p. 6.

referitoare la destinele neamului românesc, spiritualitatea chineză își găsește ecouri îndepărtate în presa secolului al XIX-lea, ca o anticipare a gradului înalt de receptare, din secolul al XX-lea.

E greu să desprinzi o clipă din eternitatea de rocă a timpului chinez, chiar dacă este o clipă apropiată de epoca noastră. Este ca și cum ai încerca să citești într-o așchie de jad culoarea cerului sau într-un strop limpede culoarea oceanului. China reprezintă una dintre mărele primordiale ale umanității, apărută pe niște sedimente foarte vechi, urcând spre noi în ritmuri line sau năvalnice. Câțiva stropi, câteva unduiri aeriene de aburi sau de aromă au ajuns din timp în timp și până la noi, ne-au atins fața. Dar, chiar contactele directe și îndelungi isprăvesc prin a spune puțin. Cine poate pretinde că stăpânește subiectul chinez, netrăind măcar un secol în China? Cu câți oameni, dintre cei peste un miliard de chinezi, trebuie să stai de vorbă ca să cunoști chinezul?

În prima jumătate a unui secol de zgomot și furie, secolul al XIX-lea, chinezii ajungeau la cotitura unei istorii continue de peste 3000 de ani. Politicul și cultura chineză erau încă capabile să se hrănească din propria lor tradiție? Ce putea să comunice esențial lumea chineză românilor din timpurile moderne?

Mișcarea ideilor literare românești era dominată de un spirit datorită căruia se favorizau traducerile, apreciate ca necesare pentru formarea gustului literar. Tot atunci, presa pașoptistă prelua masiv informații din ziarele occidentale, cu privire la evenimentele politice și la cultura țărilor orientale. Interesul românesc pentru exotismul chinez s-a manifestat în cadrul mai larg al dorinței deschiderii de noi orizonturi. Informațiile despre China, politice și culturale, au fost preluate, cu precădere, din presa engleză. Evenimentele anterioare conflictului armat și războiul în sine, dintre Anglia și China, numit al opiumului (1840-1842) au determinat publicarea constantă de informații consistente despre China, în presa occidentală. Ziarele și revistele românești au preluat aceste informații, răspunzând dorinței intelectualității de a-și lărgi sfera cunoașterii. Știrile fiind doar preluate, nu și comentate, exprimă punctul de vedere al occidentalilor.